

«Τό βάθος τῶν πραγμάτων»

Δεκέμβρης τοῦ 1968. Ἀγροτικός γιατρός στή Ζίτσα Ἰωαννίνων. Μόλις εἶχα γυρίσει ἀπό τή Θεσσαλονίκη, μέ νωπή τή ζεστή ὑποδοχή ἀπό τόν Μ. Αναγνωστάκη. Ἀκόμα ἠχοῦσε στ' αὐτιά μου ἡ μεσημεριάτικη κουβέντα στό ἰατρεῖο του καί ἡ βραδινή στό δεῖπνο, μέ τή Νόρα, στό σπίτι τους. Εἶχα φέρει μαζί μου ἀπό τά βιβλιοπωλεῖα τῆς πόλης μερικά νεοεκδομένα βιβλία. Ἀνάμεσα σ' αὐτά καί τή μονογραφία τοῦ Κλάους Βάγκενμπαχ: *Φράνς Κάφκα. Ἡ ζωή καί τό ἔργο του*¹, πού ἄρχισα ἀμέσως νά διαβάζω. Ἄν καί νύχτα βαριοῦ χειμῶνα, νύχτα μοναξιᾶς καί ἐρημιᾶς, δέν ἔλειπε μολαταῦτα ἓνα αἴσθημα εὐφορίας. Ἡ εἰκόνα τῆς περιοχῆς, μέ τόν Αἰ-Λιά προσκέφαλο τοῦ χωριοῦ, τό ποτάμι, κάτω βαθιά, μέ τό Θειογέφυρο, τόν νερόμυλο καί τή νεροτριβή, μοῦ ἄρεσε ἀπό τήν πρώτη στιγμή. Τό παλιό χωριάτικο σπίτι πού νοίκιαζα, στήν κορφή τοῦ χωριοῦ, μέ τρία δωμάτια καί μιά σύγχρονη βεράντα, δέν ὑστεροῦσε σέ πολλά. Τίς περισσότερες ὥρες τίς περνοῦσα διαβάζοντας στό μεγάλο ὑπνοδωμάτιο. Δίπλα στό κρεβάτι ἦταν τό κομοδίνο μέ τό τηλεφωνο. Μιά τέτοια νύχτα δύσκολα θά τηλεφωνοῦσε κάποιος ἀσθενής, ἀλλά καί νά τηλεφωνοῦσε, ἄς ἦταν, ἄρκεϊ νά μήν τύχαινε γέννα. Παράδιπλα ἀπό τό κομοδίνο ἡ σόμπα πετρελαίου μπουμπούνιζε ἀκατάπαυτα. Στή μέση ἀπό τό δάπεδο καθίσματα κι ἓνα τραπέζι μέ τετράδια, μολύβια, γομολάστιχες. Ἀπέναντι βιβλιοθήκη καί μιά ντουλάπα. Πάνω ἀπό τή βιβλιοθήκη ἓνα ἀντίγραφο τῆς Κέρνικα τοῦ Πικάσο. Ἀπό τά δυό νότια παράθυρα ἔβλεπα κάτω τό χωριό, τήν πλατεία, τήν ταβέρνα, τό κτίριο ἀπό τό ἀγροτικό ἰατρεῖο, ὅπου ἔμενε ἡ μαμή καί ἡ νοσοκόμα. Λίγο ἀριστερότερα ξεχώριζε ὁ χωμάτινος αὐτοκινητόδρομος πού πήγαινε στά Γιάννινα. Ἐκεῖ πού ἔστριβε ὁ δρόμος καί πιά χανόταν ἀπό τά μάτια εἶχε φανάρι, πού τώρα φώτιζε τό χιόνι καθώς τό λύχνιζε ὁ δυνατός βοριᾶς. Ἀστραπές καί κεραυνοί, ὅπως συνηθίζονταν σ' αὐτόν τόν τόπο, δέν σταματοῦσαν. Τό ἐξωτερικό βουητό τοῦ βοριᾶ καί τό ἐσωτερικό τῆς σόμπας ἔκαναν πίο αἰσθητή τή ζέστασιά τοῦ χώρου... Δέν θά ἴλεγα πῶς ἐνιωθα κλεισμένος μέσα σ' ἓνα ἐξωτικό κουκούλι.

¹ Κλάους Βάγκενμπαχ, *Φράνς Κάφκα. Ἡ ζωή καί τό ἔργο του*, μετάφραση Νίκος Ματσούκας, Ἐγνατία, Θεσσαλονίκη 1968.

Όμως μιά θετική αίσθηση μέ κατειΰχε, τόσο από τό σπιτικό περιβάλλον, όσο και από τό ταξίδι στη Θεσσαλονίκη.

...Άνοιξα τό βιβλίο. Τό φυλλομέτρησα γιά νά δώ πάλι και πάλι τίς φωτογραφίες. Έπειτα ξεκίνησα τό διάβασμα. Η συνήθεια μου ήταν νά κρατάω μολύβι και νά ύπογραμμίζω κάποιες φράσεις. Σημειώνω μερικές. «Στά τελευταία γυμνασιακά χρόνια ή άρνηση του Κάφκα κάθε θρησκευτικής ιδέας ήταν έντονη.» (σ. 23). «Κάπου σημειώνει: “Άπό ό,τι μπόρεσα νά ν’ άντιληφθώ, τό σχολείο όπως και τό σπίτι προσπαθοΰν νά πνίξουν τήν ιδιοτυπία ενός άνθρώπου....”» (σ. 24). «“Όταν τό βιβλίο πού διαβάζουμε δέν μās δίνει ένα χτύπημα στό κρανίο γιά νά μās ξυπνήσει, τότε γιατί νά τό διαβάζουμε;”» (σ. 33). Ο Μ. Μπρόντ, γιά τόν Κάφκα: «Ποτέ δέν είπε μιά λέξη περιττή. Αυτό πού έλεγε ήταν κατά κάποιο τρόπο μιά πολύτιμη έκφραση -πού μέ τόν καιρό γινόταν όλο και πιο άβίαστο- πού προερχόταν από μιά ιδιαίτερη, ύπομονητική και θετική παρατήρηση». (σ. 46). « “Στή ζωή είναι αναγκαίο νά παραιτείσαι από τήν αυτοϊκανοποίηση· νά κλείνεις στό σπίτι σου, αντί νά θαυμάζεις και νά παραπονιέσαι.”» (σ. 57). Η Μίλενα Γιάσενκα γιά τόν Κάφκα: «Είναι αλήθεια πώς όλοι μας είμαστε ίκανοί νά ζήσουμε, γιατί καταφεύγουμε σ’ ένα ψέμα, στην τυφλότητα, στον ένθουσιασμό, στην αισιοδοξία, σε μιά πεποίθηση, στην άπαισιοδοξία ή έστω σε κάτι όποιοδήποτε. Ο Κάφκα όμως δέν βρήκε κανένα προστατευτικό άσυλο, άπολύτως κανένα. Είναι τέλεια άνίκανος νά πει ψέματα, όπως είναι κι άνίκανος νά βυθιστεί σε μιά αναισθησία. Δέν έχει καταφύγιο, δέν έχει στέγη. Γι’ αυτό είναι έκθετος μπροστά σ’ όλους τους προστατευομένους. Είναι σαν ένας γυμνός μέσα σε ντυμένους. Δέν είναι ή αλήθεια αυτά πού λέει, αυτό πού είναι, αυτό πού ζει· είναι όμως ένα καθορισμένο όν καθεαυτό και γι’ αυτό τό ίδιο, μακριά από τήν έπιρροή των άλλων πού θά μπορούσαν νά τόν βοηθήσουν νά χαράξει τή ζωή του -στην όμορφιά ή στην άθλιότητα. Κι ή άσκησή του είναι “άντιηρωική”... Κάθε ήρωισμός είναι ψευτιά και δειλία. Δέν είναι ό άνθρωπος πού χρησιμοποιεί τήν άσκηση γιά ένα σκοπό, μά ό άνθρωπος πού μέ τήν όξυδέρκεια, καθαρότητα κι άδυναμία γιά συμβιβασμό οδηγείται αναγκαστικά στην άσκηση. Ξέρω πώς δέν αντιτίθεται στη ζωή, μά σ’ αυτή τή μορφή τής ζωής». (σ. 92).

Φτάνοντας σ’ αυτό τό σημείο σταμάτησα τό διάβασμα. Ξάπλωσα στό κρεβάτι κι έσβησα τό φως. Η ώρα ήταν ή τρίτη πρωινή. Μέσα στό σκοτάδι σκέφτηκα τήν περικοπή από τήν άποψη τής Μίλενας Γιέσενσκα γιά τόν Κάφκα. Άργότερα τή βρήκα και σε άλλες μεταφράσεις, καλύτερα, νομίζω,

στό βιβλίο της Μαργκαρέτε Μπουϊμερ-Νούμαν.² Βρισκόμαστε ωστόσο στο 1968, χρονιά που δεν ήξερα περισσότερα, ούτε ότι η Μίλενα Γιέσενσκα ήταν, στόν μεσοπόλεμο, μιά ισχυρή προσωπικότητα της Μεσευρώπης. Έτσι τό απόσπασμα αυτό μέ ξάφνιασε. Αναλογίστηκα τί κάνουμε στην πράξη. Έβαλα μέ τό νοῦ μου ὀρισμένους γνωστοῦς μου μπροστά στά λόγια τῆς Μίλενας κι ἔβλεπα πώς ἔβγαιναν πολύ σκάρτοι. Ἐπειτα πῆρα τόν ἑαυτό μου: δέν εἶχα κάνει συμβιβασμούς, δέν εἶχα πει ψέματα, δέν φοροῦσα πανοπλία; Σίγουρα. Ἄς ποῦμε πώς δέν εἶχα ὑποψιαστεῖ σ' ὅλη τήν ἔκταση «τό βάθος τῶν πραγμάτων» καί ἤμουν σχετικά ἀθῶος. Ὅμως ἀπό δῶ καί πέρα τί θά γινόταν; Τί θά γινόταν μέ τόν προσωπικό μου δικηγόρο, πού ἔχει τήν ἔδρα του στό ἀσυνείδητό μου καί μέ βγάζει πάντα ἀσπροπρόσωπο, δηλαδή ἀθῶο; Μπροστά στην περίπτωση τοῦ Κάφκα καί τά λόγια τοῦ Ἀναγνωστάκη μοῦ φάνηκαν συζητήσιμα. Ἀλλά ἐγώ; Αυτό ἦταν τό ζήτημα. Ἐγώ, τό ξεκαθάρισα ἀμέσως πώς Κάφκα δέν ἤμουν καί πώς θά ζοῦσα μέσα σέ μιά σχετικότητα. Ἀλλά δέν εἶχα πιά τό περιθώριο νά λέω κάθε φορά πώς δέν ήξερα «τό βάθος τῶν πραγμάτων». Αυτό τουλάχιστο τό ήξερα. Καί τό συμπέρασμα ἦταν: τί θά πεις ἢ τί θά κάνεις κατά περίπτωση θά ἔναι θέμα προσωπικῆς εὐθύνης. Ὅσο γιά τήν ἀθωότητα, καλύτερα νά τήν ξεχάσουμε. Κανένας δέν εἶναι ἀθῶος.

---

² Μαργκαρέτε Μπουϊμερ-Νούμαν, «Μίλενα ἀπό τήν Πράγα», μετάφραση Τούλα Σιετῆ, Κίχλη, Αθήνα 2015, σσ. 108, 113.